

Станіслав Корольов

*кандидат історичних наук, доцент,
начальник кафедри загальновійськових дисциплін,
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (Харків, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6420-2483>
Електронна пошта: stkorolyov@ukr.net*

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ВИДОВИХ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ПРИКЛАДІ ВІЙСЬКОВО-ПОВІТРЯНИХ ТА ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

В даній статі висвітлюються основні заходи, які проводилися під час військового будівництва України в рамках створення системи вищих військових навчальних закладів видів Збройних Сил України для підготовки військових фахівців Військово-Повітряних Сил та Військово-Морських Сил Збройних Сил України. При цьому висвітлюються процеси щодо формування серед вищих військових навчальних закладів України саме таких, які мали готувати спеціалістів відповідного фаху для видів Збройних Сил України згідно їх майбутнього призначення щодо виконання бойових завдань. Також приводяться приклади виконання подібних заходів досвіду країн-членів НАТО, зокрема, США.

Ключові слова: *вищі військові навчальні заклади, військові фахівці, види Збройних Сил України, підготовка, заходи, забезпечення, законодавство, формування, будівництво, Військово-Повітряні Сили, Військово-Морські Сили Збройних Сил України.*

Постановка проблеми. Після здобуття Україною незалежності та початку будівництва власних Збройних Сил одним із пріоритетних питань стало завдання щодо формування вищих військових навчальних закладів для підготовки майбутніх офіцерських кадрів.

При цьому зважаючи на те, що на початку військового будівництва в Україні Збройні Сили України були поділені на види відповідно їх бойового призначення, виникла необхідність у підготовці таких військових спеціалістів, які мали забезпечити боєздатність кожного виду військ та

спроможність виконувати поставлені завдання.

Раніше у колишньому СРСР функціонувала достатньо розгалужена мережа відповідних військових навчальних закладів, які готували майбутніх офіцерів для відповідних видів військ, і на перший погляд можна було припустити, що достатньо здійснити певні організаційні зміни у ті військово-навчальні заклади, які вже існували і були розташовані саме на території України.

Проте, подібного роду військові навчальні заклади, які готували військових спеціалістів саме до відповідних видів Збройних Сил були створені таким чином, згідно якого розташовувалися в усіх колишніх 15 республіках Радянського Союзу без виключення. До того ж, концепція їхньої підготовки та в загальному структура Збройних Сил СРСР значно відрізнялися від напрямків щодо діяльності та організації майбутніх Збройних Сил України.

Тому перед новоствореною молододержавою постало непросте завдання щодо створення так званих «видових» навчальних закладів, які мали бути розташованими виключно на території України та здійснювати підготовку якісних офіцерських кадрів для забезпечення ними саме новостворених видів Збройних Сил України.

Мета даної роботи полягає у висвітленні основних чинників щодо історичного досвіду формування ви-

щих військових навчальних закладів для підготовки військових фахівців Військово-Повітряних Сил Збройних Сил України та Військово-морських Сил Збройних Сил України.

Виклад основного матеріалу. Взагалі вперше поняття «видовий вищий військовий навчальний заклад» на офіційному рівні було застосовано у 1992 році, коли відповідно до наказу Міністра оборони України від 25 липня № 133 «Про реформування системи військової освіти в Україні» начальнику Управління військової освіти було поставлено завдання розпочати формування Академії Збройних Сил України, трьох міжвидових та п'яти видових вищих військових навчальних закладів.

При цьому дослідження відповідних доступних джерел свідчить про те, що вже наприкінці 1991 року в Україні була презентована «Концепція системи військової освіти у Збройних Силах України», яка була розроблена під загальним керівництвом першого начальника Управління військової освіти генерал-майора Юрія Прокоф'єва.

Базисом для даної концепції був відповідний досвід військової освіти у США, де основою підготовки військових фахівців є три основні військові училища (через достатньо високий рівень підготовки для найменування даних навчальних закладів прийнято застосовувати термін «академія») щодо підготовки офіцерів.

Так, у Вест-Пойнті (штат Нью-Йорк), здійснювалася підготовка офіцерів для сухопутних військ, у Колорадо-Спрінгсі (штат Колорадо) — для військово-повітряних сил, в Анаполісі (штат Мериленд) готували майбутніх офіцерів для військово-морських сил.

У подальшому досвід США був певним чином імплементований у Постанові Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1992 року № 490 «Про реформу системи військової освіти», яка передбачала створення дев'яти вищих військових навчальних закладів, зокрема п'яти видів: Київського інституту Сухопутних військ, Одеського інституту Сухопутних військ, Харківського інституту льотчиків Військово-Повітряних сил, Київського інституту Військово-Повітряних сил, Севастопольського військово-морського інституту (Колпаков, В. 2003).

На той час згідно Закону України «Про Збройні Сили України» (Про військові ліцеї та ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою. 1996, 5 с.). Збройні Сили України склалися з чотирьох видів: Сухопутних військ (далі — СВ), Військово-Повітряних сил (далі — ВПС), Військ Протиповітряної оборони (далі — ППО) та Військово-Морських сил (далі — ВМС).

При цьому для військ ППО фахівців повинні були готувати у Харківському військовому університеті, створеному на базі колишньої ака-

демії військ ППО СРСР імені маршала М. Говорова і декількох інших військових навчальних закладів. Разом з тим, Харківський військовий університет можна було визначити як міжвидовий вищий військовий навчальний заклад, оскільки в ньому, окрім майбутніх офіцерів для Військ ППО, також готували військові кадри для військ ППО Сухопутних військ, ракетних військ та артилерії, військ радіаційного, хімічного та біологічного захисту, фахівців з автоматизованих систем управління (АСУ) та метрологів для всіх видів ЗС України.

Разом з тим слід зазначити, що менш проблематичним був стан справ з навчальними закладами, де мала здійснюватися підготовка військових фахівців для Військово-морських сил, оскільки створений у 1993 році Севастопольський військово-морський інститут (далі — СВМІ) став єдиним видовим вищим військовим навчальним закладом з підготовки офіцерів для Військово-морських сил.

Вказаний вище видовий вищий військовий навчальний заклад було засновано на базі колишніх Чорноморського вищого військово-морського училища імені адмірала П. С. Нахімова та Севастопольського вищого військово-морського інженерного училища. Зважаючи на те, що й матеріально-навчальна база і професорсько-викладацький склад нового видового вищого військово-навчального закладу знаходився

в безпосередньо у Севастополі, при повній відсутності інших подібних навчальних закладів на території України, цей навчальний заклад найменше перебував під впливом різного роду так званих процесів «щодо доведення права на існування», які мали достатньо часте місце на початку будівництва Збройних Сил України (Концепція системи військової освіти в Збройних Силах України. 1992, 30 с.).

Враховуючи відповідні завдання, які покладені на СВМІ, в даному військовому навчальному закладі були створені наступні структурні елементи: командний факультет (оперативно-тактичний) та три факультети тактичного рівня — озброєння, радіоелектроніки, корабельної енергетики, на яких здійснювалася підготовка офіцерів військового управління, спеціалістів з озброєння, зберігання та експлуатації боєприпасів, радіоелектроніки, АСУ, судноводіння, енергетики та електроенергетики суден, живучості корабля, водолазних та суднопідіймальних робіт за 13 спеціальностями та 26 спеціалізаціями, тобто практично усіма необхідними для ВМС ЗС України (Про Державну програму реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 р. 2000.).

За час існування СВМІ з 1993 року вдалося успішно зробити видовий вищий військовий навчальний заклад для ВМС ЗС України, в якому здійснювалася підготовка військових фахівців за чотирма освітньо-квалі-

фікаційними рівнями — від магістра до молодшого спеціаліста, що і на сьогодні має відповідати вимогам підготовки військових спеціалістів для кожного виду Збройних Сил України на базі одного профільного видового навчального закладу.

Дещо складніше відбувалася реструктуризація військових навчальних закладів у Військово-Повітряних силах Збройних Сил України. Після розпаду СРСР на території України розташовувалися наступні вищі військові навчальні заклади відповідного профілю: два вищі училища льотчиків за профілем винищувачів (Харківське і Чернігівське), Луганське вище військове училище штурманів, Харківське вище військове авіаційне училище радіоелектроніки, Харківське вище військове авіаційне інженерне училище, Київське вище військове авіаційно-інженерне училище і Васильківське авіаційно-технічне училище.

У подальшому на базі вказаних вище 7 військово-навчальних закладів ВПС було створено два видових вищих військових навчальних закладів ВПС Збройних Сил України — Київський інститут ВПС, де готували фахівців інженерного і тилового профілю ВПС та Харківський військовий інститут льотчиків, який здійснював підготовку командно-штабного та штурманського склад ВПС, спеціалістів зв'язку і радіотехнічного забезпечення польотів авіації та фахівців управління повітряним рухом.

Подальші процеси будівництва Збройних Сил України були законодавчо втіленими у державному документі від 2000 р. «Про державну програму реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року», згідно якої підготовка фахівців інженерного і тилового профілю ВПС здійснювалася у Харківському військовому інституті льотчиків, а Київський інститут ВПС відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 3 липня 2000 року № 1057 став базою для створення факультету ВПС Національної академії оборони України.

Разом з тим, через відносно невеликий проміжок часу процеси щодо удосконалення загальної структури Збройних Сил України передбачали загальне об'єднання ВПС і військ ППО у один вид Збройних Сил України — Повітряні сили (далі — ПС) Збройних Сил України. Відповідно до визначених завдань була розпочата робота над створенням видового вищого військового навчального закладу з підготовки військових фахівців для ПС ЗС України.

Дані процеси знайшли відображення у Постанові Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 року № 1430, в якій було визначено створити Харківський університет Повітряних Сил на базі Харківського військового університету та Харківського інституту ВПС імені Івана Кожедуба.

Такий стан справ дозволяв стверджувати про формування єдиного видового вищого військового навчального закладу, в якому здійснювалася підготовка офіцерів усіх спеціальностей для нового виду Збройних Сил України. При цьому доцільним вважаємо зауважити те, що на законодавчому рівні створення ПС ЗСУ остаточно було завершено лише в червні 2004 року після прийняття відповідного Закону України від 3 червня 2004 року № 1740-IV (Державна національна програма. 1994, 81 с.).

Таким чином, викладене вище дозволяє зробити наступні **висновки**.

По-перше, основні чинники формування системи вищих військових навчальних закладів для видів Збройних Сил України у 1991–1996 рр. — це відповідні процеси окремих галузей державного будівництва, які були спрямовані на формування абсолютно нових вищих військових навчальних закладів в Україні щодо підготовки фахівців для визначених видів збройних сил та відповідна нормотворча та правотворча діяльність держави, що забезпечувала названі вище заходи з правової точки зору.

По-друге, структурне переформування системи військової освіти не було окремо відгалуженим та здійснювалося відповідно до змін загальної структури та чисельності Збройних Сил України. При цьому більш інтенсивнішого характеру набула

інтеграція системи військової освіти до загальнодержавної.

По-третє, створення саме системи військово-навчальних закладів для видів Збройних Сил України забезпечувало високу якість підготовки військових фахівців відповідно до вимог сучасної освіти, що виявилось достатньо вагомим внеском у зміцнення обороноздатності держави.

Таким чином, створення системи вищих військових навчальних

закладів саме для видів Збройних Сил України, стало одним з найвідповідальніших державних завдань щодо нагальної необхідності безперервної підготовки висококваліфікованих фахівців виключно у межах новоствореної держави, як однієї з найважливіших складових їх боєготовності та спроможності виконати будь-яке поставлене бойове завдання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). (1994). К.: Райдуга, 81 с.

Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1934-ХІІ. (1991). *Відомості Верховної Ради України*. № 9.

Колпаков, В. (2003). Севастопольський військово-морський інститут — Інтегрована система підготовки кадрів. *Народна армія*. 7 липня, № 343.

Концепція системи військової освіти в Збройних Силах України. (1992). К.: Міністерство оборони України, 30 с.

Про військові ліцеї та ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою: *Постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 1996 р. № 643*. (1996). К., 5 с.

Про Державну програму реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 р.: *Указ Президента України від 28 липня 2000 р. № 927/2000*. (2000). К., 4 с.

Про реформування системи військової освіти в Україні: *Наказ Міністра оборони України від 25 липня 1992 року № 133 (з додатками)*. (1992). К.: Міністерство оборони України, 24 с.

REFERENCES

Derzhavna natsionalna programma "Osvita" ("Ukraina XXI stolittya") [The national state program "Education"]. (1994). Rayduga, Kyiv, 81 s. [in Ukrainian].

Pro Zbroyni Syly Ukrainy [On the Armed Forces of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 06.12.1991 r. № 1934-X. (1991). *Vidomosti Verchovnoi Rady Ukrainy*. № 9. [in Ukrainian].

Kolpakov, V. (2003). Sevastopolskyi viiskovo-morskyi instytut — Integrovana systema pidgotovky kadriv [Sevastopol Naval Institute — The integrated system of prepare of personnel]. *Narodna armiya*. 7 lypnya, № 343. [in Ukrainian].

Kontseptsya systemy viyskovoï osvity v Zbroynyh Sylah Ukrainy [The conception of military education system in Armed Forces of Ukraine]. (1992). K.: Ministerstvo oborony Ukrainy, 30 s. [in Ukrainian].

Pro viyskovi litsei ta litsei z posylenoiu viyskovo-fizychnoiu pidhotovkoiu [About military lyceums and lyceums with enhanced military and physical training]: *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13.06.1996 r. № 643*. (1996). K., 5 s. [in Ukrainian].

Pro Derzhavnu prohramu reformuvannia ta rozvytku Zbroynykh Syl Ukrainy na period do 2005 r. [About the State Program of Reform and Development of the Armed Forces of Ukraine for the period up to 2005]: *Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 28.07.2000 r. № 927/2000*. (2000). K., 4 s. [in Ukrainian].

Pro reformuvannia systemy viyskovoï osvity v Ukraini [On the reform of the higher education system in Ukraine]: *3 Nakaz Ministra oborony Ukrainy vid 25.07.1992 r. № 133 (z dodatkami)*. (1992). K.: Ministerstvo oborony Ukrainy, 24 s. [in Ukrainian].

Stanislav Korolov

*PhD on Military History, Associate Professor,
Head of the Chair of general arms disciplines,
Military Law institute of National University of
Law named after Yaroslav the Wise
(Kharkiv, Ukraine)*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6420-2483>

THE MAIN FACTORS OF THE FORMATION OF SPECIFIC HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS ON THE EXAMPLE OF THE AIR AND NAVAL FORCES OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE

This article highlights the main activities carried out during the military construction of Ukraine in the framework of creating a system of higher military educational institutions of the Armed Forces of Ukraine for the training of military specialists of the Air Forces and Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine. At the same time, the processes of formation among the higher military educational institutions of Ukraine are the ones that were to train specialists of the relevant specialty for

the types of the Armed Forces of Ukraine according to their future assignment to perform combat missions. There are also examples of the implementation of similar measures by the experience of NATO member countries, in particular, the United States. The restructuring of military educational institutions in the Air Forces of the Armed Forces of Ukraine was somewhat more complicated. After the collapse of the USSR, the following higher military educational institutions of the relevant profile were located on the territory of Ukraine: two higher schools of fighter pilots (Kharkiv and Chernihiv), Luhansk Higher Military School of Navigators, Kharkiv Higher Military Aviation School of Radio Electronics, Kharkiv Higher Military Aviation Engineering School, Kyiv Higher Military Aviation Engineering School Military Aviation Engineering School and Vasylkiv Aviation Technical School. Subsequently, on the basis of the above mentioned 7 military educational institutions of the Air Forces, two specific higher military educational institutions of the Air Forces of the Armed Forces of Ukraine were established — Kyiv Air Force Institute, which trained specialists in engineering and logistics of the Air Forces and Kharkiv Military Institute of Pilots, Navigators of the Air Forces, specialists in communications and radio support of aviation flights and air traffic control specialists. Thus, the creation of a system of higher military educational institutions for the Armed Forces of Ukraine has become one of the most important state tasks for the urgent need for continuous training of highly qualified specialists within the newly created state, as one of the most important components of their combat readiness and ability to perform task.

Key words: *higher military educational institutions, military specialists, types of the Armed Forces of Ukraine, training, activities, support, legislation, formation, construction, Naval Forces, Air Forces, Armed Forces of Ukraine.*